

ค้นหาความหมายในเรื่องปรัมปรา (11)

โดย ศ.กิริติ บุญเจือ
มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น
ราชบัณฑิตยสถาน

เล่าก่อนเชื่อ หรือเชื่อก่อนเล่า

ไก่เกิดก่อนไข่ หรือไข่เกิดก่อนไก่ เป็นปัญหาโลกแตก(คือขบไม่แตก โลกแตกก่อนจะขบได้) มีปัญหาในทำนองเดียวกันกับเรื่องปรัมปราว่า เพราะมีเรื่องปรัมปราจึงเกิดความเชื่อและปฏิบัติตามต่อภายหลัง หรือว่ามี การเชื่อและปฏิบัติตามกว้างขวางแล้ว จึงมีผู้คิดเรียบเรียงเป็นคัมภีร์ขึ้นในทำนองปรัมปรา เช่นเชื่อว่าซุสซึ่งอำนาจจากพระเสาร์และมีพิธีกรรมปฏิบัติกันมาก่อนในชุมชนกรีก ต่อมาจึงมีผู้เรียบเรียงขึ้นเป็นคัมภีร์ หรือว่าเพราะมีคัมภีร์ของฮิเลียมมาก่อน ผู้คนที่รับเชื่อจึงนำเอามาปฏิบัติเพื่อแสดงความเชื่อด้วยพิธีกรรม

ผู้วิจัยเชื่อว่าเป็นไปได้ทั้ง 2 กรณี คือบางเรื่องมีผู้เชื่อและปฏิบัติก่อนที่จะมีผู้เรียบเรียงขึ้นและได้รับความเชื่อถือว่าเป็นคัมภีร์ แต่ทว่าผู้เรียบเรียงย่อมจะแต่งเติมเสริมสร้างตามศรัทธาและอภิปรัชญา ผู้เชื่อเรื่องเดิมอยู่แล้วก็มักจะเชื่อส่วนที่เสริมไปด้วย อาจจะไม่รู้หรือโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ก็ได้ทั้ง 2 อย่าง เพราะบางคนถือหลักว่าเมื่อเป็นคัมภีร์แล้วจะเป็นมาอย่างไรก็เป็นคัมภีร์และมีคุณค่าทางศาสนา

อาจจะตั้งคำถามเดียวกันได้กับคัมภีร์ไบเบิลหลายเรื่อง เช่น เรื่องอพยพออกจากแผ่นดินอียิปต์ซึ่งไม่มีบันทึกอะไรไว้เลยแม้แต่นิดเดียวในเอกสารประวัติศาสตร์ของอียิปต์นั้น จะถือว่าชาวอียิปต์เชื่อและประกอบพิธีระลึกเรียกว่าเทศกาลปาสกาเป็นประจำมาทุกปีก่อนมีการบันทึกเป็นเรื่องราวในคัมภีร์ หรือว่ามีคนเขียนคัมภีร์จนเป็นที่ยอมรับ จึงเกิดความเชื่อและการปฏิบัติขึ้นต่อภายหลัง เรื่องการทำงานสัปดาห์ละ 6 วัน หยุด 1 วันก็เช่นกัน อาจตั้งคำถามได้ว่าชาวอียิปต์ได้ปฏิบัติมาก่อนที่จะมีผู้เขียนเป็นคัมภีร์เรื่องพระเจ้าสร้างโลก 6 วัน และทรงหยุดพักผ่อนวันที่ 7 หรือว่ามีผู้เขียนขึ้นก่อนและยอมรับเป็นคัมภีร์จึงเกิดความเชื่อและการปฏิบัติจนเป็นประเพณี

จึงน่าสนใจมาดูกันสักหน่อยว่าเรื่องราวกำเนิดของเอกภพและความเป็นมาของเทพต่างๆที่โฮเมอร์ ฮิเลียด และที่คนอื่นๆเรียบเรียงขึ้นมานั้น เป็นความเชื่อและปฏิบัติมาก่อน หรือว่าเพราะมีเขียนไว้และมีผู้เชื่อตามจึงเอามาปฏิบัติถ่ายทอดกันเป็นศาสนาของชาวกรีกโบราณ ที่น่าสนใจพอจะสืบความได้มีดังต่อไปนี้

ทีธิส(Tethys)ที่โฮเมอร์กล่าวถึงใน ฮิเลียด บท 14 ข้อ 201 ว่าเป็นเจ้าแม่แห่งทะเลมาก่อนเทพโพซายเดียนั้นก็ตรงกับความเชื่อของชาวพื้นเมืองเดิมว่า เจ้าแม่ยูริโนมิ(Eurynome)เป็นใหญ่ทั่วท้องทะเลมหาสมุทร เพียงแต่เปลี่ยนชื่อให้เป็นกรีกและเพิ่มเติมเรื่องราวต่างๆให้ประสานกับเทพอื่นๆของชาวกรีกเท่านั้น ก็เป็นเรื่องปรัมปรากรีกแล้ว

อสูรเจ้าสมุทรโอเคียนัส(Okeanos, ลต.Oceanus) ที่โฮเมอร์กล่าวถึงในที่เดียวกันว่าเป็นกระแสน้ำไหลรอบเอกภพก็ตรงกับความเชื่อของชาวพื้นเมืองเดิมว่า เจ้าฟองใหญ่โอฟายอัน(Ophion)ทอดลำตัวโอบล้อมเอกภพ

ยูเรอเนิส(Uranus, Ouranos) เจ้าพ่อฟ้า เกิดจากเจ้าแม่ธรณี แต่กลับยึดความเป็นใหญ่จากเจ้าแม่ธรณีและประกบตัวเสียนเจ้าแม่ธรณีหมดสิทธิเสรีภาพ เหมือนนุรุษเพศซึ่งอำนาจปกครองสังคมจากสตรีเพศแม่ ชื่อนี้เป็นภาษากรีก จึงน่าจะมาจากรากเดียวกับพระวรุณ(Varuna, Uaruna)ของชาวชมพูทวีปซึ่งแตกสาขามาจากเผ่าอารยันเดิมด้วยกัน ชาวกรีกมีการนับถือเจ้าแม่ยูเรอเนอ(Urana จากUaruna) สืบที่ของสรวงกลายเป็น Urana)มาก่อนว่าเป็น

เจ้าแม่แห่งลมพายุ ซึ่งก็ตรงกับบทบาทของเทพวรุณด้วย แล้วจึงแปลงเพศเป็นชายว่า ยูเรอเนิส(Uranus)อีกต่อหนึ่ง และออกเสียงเป็น Ouranos ในที่สุด

อสูรคัทโทว์(Cotto)น่าจะมาจากชื่อต้นตระกูลของชาวคัทเทียน(Cottians) ซึ่งเป็นชาวพื้นเมืองเดิมเผ่าหนึ่งของแคว้นเธรส(Thrace, Thracia)ภาคเหนือของกรีซ นับถือเจ้าแม่คัททิทโทว์(Cotytto)ที่มีอารมณั้ย้ายคล้ายเจ้าแม่กาลิ เฝ้านี้ได้สมญานามว่ามนุษย์ 100 หัตถ์ เพราะปุโรหิตา(ปุโรหิตเพศหญิง) จะต้องจับกลุ่มๆละ 50 คนในการทำพิธีบวงสรวง เวลายกแขนขึ้นพร้อมกันจะนับได้ 100 แขน

ยักษ์ตาเดียว(Cyclops, พหูพจน์ = Cyclopes) เป็นภาษากรีก (Kyklos = วงกลม, แหวน + ops = ตา) แปลว่าตาเป็นวงแหวน ชาวกรีกใช้เรียกช่างโลหะมาก่อน พวกนี้ต้องการไฟเป็นหลักในอาชีพจึงบูชาสุรียเทพเป็นหลัก มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อประกอบพิธีบูชาไฟและคารวะสุรียเทพ ในพิธีกรรมพวกเขาจะต้องใช้สีแดงวาดวงกลมวงเดียวหรือหลายวงซ้อนกันที่หน้าผาก และพวกนี้มักจะมีร่างกายกำยำ พวกเขาจับกลุ่มกันมากในแคว้นเธรส เกาะครีท และแคว้นลายเซีย(Lycia) เชื่อกันว่าตายแล้ววิญญาณของพวกเขาจะไปรวมตัวกันอยู่ใต้ภูเขาไฟเอเทนอ(Aetna)เพื่อรับใช้เทพเจ้าต่อไปด้วยการตีเหล็กตามบัญชาของเทพเจ้า

เชื่อกันว่ามนุษย์ 5 ยุค ได้มาจากแบบอย่างความเป็นอยู่ของชน 5 เผ่าที่อียิปต์รู้จัก คือ

1. **มนุษย์ทองคำ** ได้แบบอย่างมาจากชาวพื้นเมืองเดิมเผ่าที่นับถือเจ้าแม่ผึ้ง(Bee-Goddess) เฝ้านี้อยู่ร่วมกันเป็นประชาคม โดยแบ่งหน้าที่กันทำและแต่ละคนซื่อสัตย์จริงใจต่อหน้าที่ โดยดูตัวอย่างจากผึ้ง จนได้ชื่อว่าเผ่าผึ้ง ปกครองระบอบมาตาธิปไตย คือมีสตรีคนหนึ่งได้รับการยกย่องขึ้นเป็นหัวหน้าเผ่า ทำหน้าที่เหมือนราชินีผึ้ง เป็นหัวหน้าเผ่าผึ้ง ปกครองในนามของเจ้าแม่ผึ้ง

2. **มนุษย์เงิน** ได้แบบอย่างจากเผ่า Picts, Moesynoechians และบางเผ่าใน Balears, Galicia, Sirté ปกครองระบอบมาตาธิปไตยเช่นเดียวกับพวกมนุษย์ทองคำ พวกนี้มักจะนับถือเจ้าแม่พระจันทร์สีเงินขวง เป็นเหตุให้ได้ชื่อว่า มนุษย์เงิน

3. **มนุษย์ทองแดง** ได้แบบอย่างจากชาวกรีกเผ่าอารยันที่เริ่มบุกรุกเข้ามาในกรีซ ปกครองระบอบปีตาธิปไตยและเข้ามายึดดินแดนกรีกของชาวพื้นเมืองเดิม จึงเท่ากับบุรุษเพศซึ่งความเป็นใหญ่จากสตรีเพศ อันเป็นที่มาของเรื่องปรัมปราเจ้าพ่อฟ้าซึ่งความเป็นใหญ่จากเจ้าแม่ธรณี และ 2 เผ่าก็แต่งงานกันในตำแหน่งเจ้าพ่อและเจ้าแม่

4. **มนุษย์ทองเหลือง** ได้แบบอย่างจากชาวกรีกเผ่าอารยันที่ตั้งหลักแหล่งซึ่งนักประวัติศาสตร์เรียกว่า ยุคไมซีนียน(Mycenaean period) โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกที่โฮเมอร์บันทึกไว้ว่าเป็นวีรบุรุษกึ่งเทพกึ่งมนุษย์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของกึ่งทองแดงกึ่งตะกั่วอันเป็นอาวุธที่พวกเขารู้จักใช้แทนทองแดงล้วนๆ

5. **มนุษย์เหล็ก** คือชาวกรีกเผ่าอารยันยุคประวัติศาสตร์ ตั้งแต่เผ่าโดเรียนเป็นใหญ่ในศตวรรษที่ 12 เป็นต้นมา รู้จักใช้เหล็กทำอาวุธและเครื่องใช้ต่างๆ จึงได้ชื่อว่ามนุษย์เหล็ก

เพลโทว์กล่าวในบทสนทนา *Menexenus*, 6-7 ว่า มนุษย์คนแรกสุดเกิดขึ้นจากพื้นดิน ริมทะเลสาบโคปายิส(Copais) ในแคว้นบีโอเซอ(Boeotia) เป็นมนุษย์ทองคำ เป็นที่โปรดปรานของเทวราชซุสมาก ประทานนามให้ว่า แอลิลโคมีเนียส(Alalcomeneus) แปลว่าผู้พิทักษ์ เพราะช่วยแก้ปัญหาให้ซุสอยู่เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีปัญหาเกี่ยวกับเทวราชินีธีเรอ ได้รับมอบหมายให้เป็นครูและพี่เลี้ยงของเทพธิดาอธีเนธ(Athena)ขณะยังเยาว์วัย เธอเป็น

ธิดาของซุสที่ออกมาจากเศียรของพระองค์ เป็นเทพธิดาที่กล้าหาญและเฉลียวฉลาด เป็นเหตุให้เทพธิดาอื่นเฝ้า
สมณนามด้วยว่าแอลิลคอมมีเนีย(Alalcomeneia)

เคียวเป็นอาวุธของพระเสาร์ น่าจะมาจากธรรมเนียมของนักรบพื้นเมืองเผ่าแกลเลอ(Galla)ที่ชอบพกเคียว
เล็กๆออกรบ เพื่อใช้ตัดอวัยวะเพศชายของศัตรูที่จับเป็นเชลยศึกได้ เพื่อเป็นการถวายนูชายัญแด่เทพเจ้าของตน ฮีเสียด
คงได้รู้ธรรมเนียมนี้จึงกำหนดให้เคียวเป็นอาวุธของพระเสาร์

พระเสาร์(Cronos) แปลว่า อีกา ศิลปินจึงชอบวาดรูปอีกาเคียงข้างเทวรูปพระเสาร์เพื่อให้รู้ว่าเป็นรูปพระ
เสาร์ อีกาในบางท้องที่ของกรีซถือเป็นตัวพยากรณ์โดยนับจำนวนเสียงร้องกาก็จะรู้ได้ว่าพระเสาร์ต้องการบอก
อะไรแก่ผู้ศรัทธาในพระองค์ Cronos อ่านคล้าย Chronos ซึ่งแปลว่าเวลา บางคนจึงนับถือพระเสาร์เป็นเทพแห่ง
เวลาและความตายอันเป็นการสิ้นสุดเวลา ศิลปินจึงชอบทำรูปพระเสาร์ถือเคียวใหญ่(ใช้ยื่นดาบหญาได้) อันหมายถึง
ว่าพระเสาร์เกี่ยวเวลาตัดทอนลงไปเรื่อยๆ จนถึงวินาทีสุดท้ายของมนุษย์แต่ละคน ณ วินาทีนั้นก็เกี่ยวเอาชีวิตขาด
สะบัดลงด้วย มาถึงยุคกลางผู้ถือเคียวใหญ่กลายเป็นยมบาลไป และอีกาก็กลายเป็นทูตของยมทูตไปด้วย

ชาวอิทโทที่เล่าว่าเทพกุมารบี(Kumarbi) กัดอวัยวะเพศของเจ้าพ่อฟ้าอานู(Anu) เชื้ออสูริเข้าปาก จึงบันดาล
บนภูเขากันสุระ(Kansura) เกิดเป็นเทพธิดาองค์หนึ่ง ส่วนหนึ่งกลืนลงไป ในท้อง เกิดเป็นเทพแห่งความรักทำให้
สงสัยว่าชรอยฮีเสียดจะเล่าเรื่องพระเสาร์โดยเลียนแบบเรื่องปรัมปราของชาวอิทโทที่นี้เอง

ชาวพื้นเมืองเดิมของเอเชียนับถือเจ้าพ่อพระเสาร์และเจ้าแม่รีเออ(Rhea) คู่กันมาก่อนแล้ว เป็นเทพคู่แห่ง
การเกษตร เหมือนชาวอียิปต์นับถือเทพ โอซิริส(Osiris)และเทวีอิซิส(Isis) คือเทพสิ้นพระชนม์ทุกปีตอนหน้าแล้ง มี
การประกอบพิธีกรรมและมีการร้องไห้ไว้อาลัยจนกว่าจะฟื้นคืนชีพในต้นฤดูฝน ซึ่งจะมีการสมโภชน์รื่นเริงใหญ่เพื่อ
ฉลองชัยชนะเหนือความตายเหมือนชาวคริสต์สมโภชอีสเตอร์เพื่อระลึกถึงพระเยซูฟื้นคืนชีพ แต่ความหมายต่างกัน
มาก ต่อมามีการปรับเปลี่ยนพิธีกรรมเป็นการฆ่าเด็กชายนูชายัญเพื่อขอแลกกับชีวิตของเทพคืนมา ซึ่งไม่เข้าใจว่า
ใครเป็นผู้รับแลก แต่เชื่อว่าผู้ปฏิบัติสมัยนั้นคงไม่คิดมากและใช้เหตุผลมากอย่างเราสมัยนี้เป็นแน่ จึงสันนิษฐานได้
ว่าฮีเสียดปรับเปลี่ยนจากเรื่องนี้เป็นว่าพระเสาร์กลืนโอรสของตนเองเพื่อคงอยู่ในอำนาจได้ต่อไป พอร์เฟอร์
(Porphyry)บันทึกไว้ด้วยว่าชาวเกาะครีตก็ชอบฆ่าเด็กถวายนูชายัญถวายแด่พระเสาร์ เนื่องจากเกาะครีตเป็นถิ่นที่
พระเสาร์ได้รับการนับถือนี้เอง ฮีเสียดจึงเล่าว่าเจ้าแม่ธรณีนำเอาพระเสาร์มาซ่อนไว้ที่เกาะกริทเพื่อรอเวลาเจริญวัย
จะได้ทำการขจัดอำนาจเจ้าพ่อฟ้าตามแผนที่คิดไว้

ปรัชญาเรื่องปรัมปรา

อยากจะหาความหมายของเรื่องปรัชญาถึงระดับปรัชญา วิธีที่ทันสมัยในขณะนี้ก็คือเริ่มเหมือนริเกอร์(Paul
Ricoeur)จากคำถามว่า คนคืออะไร งานเขียนของท่านแสดงให้เห็นการแสวงหาอย่างเป็นระบบตามวิธีค้นคว้าให้ได้
บ่อเกิดต่างๆสำหรับเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ ปัญหาใหญ่ๆ เริ่มจากการตั้งคำถามกับบ่อเกิดต่างๆสำหรับเข้าใจ
ความหมายของมนุษย์ในสังคมที่ได้ชื่อว่าปัจจุบัน นวยค และสูญนิยม(nihilism)เป็นส่วนใหญ่ ยังมีบ่อเกิดที่ให้
ความหมายอีกไหมนอกเหนือไปจากบ่อเกิดที่เป็นตัวมนุษย์เองและสร้างตัวมนุษย์เอง ชาวอัตถิภาวนิยมสุดขั้ว
(extreme existentialism)และชาวสูญนิยมสุดขั้ว(extreme nihilism)คิดดีแล้วหรือที่เสนอว่าบ่อเกิดที่ให้ความหมาย
แก่มนุษย์ได้แก่บ่อเกิดที่ช่วยให้สร้างตัวเองขึ้นเท่านั้น ใครอ่านงานของริเกอร์ย่อมรู้คำตอบดีว่าไม่ใช่ เพราะมี

การตีความเรื่องมนุษย์ของลัทธิปฏิฐานนิยม(positivism) เมื่อวิเคราะห์ถึงที่สุดก็จะพบว่ารีเกอร์เลือกสนับสนุนคำสอนว่ามนุษย์มีเสรีภาพ ซึ่งเป็นทฤษฎีเสรีภาพมนุษย์ของลัทธิลัทธิจริงนิยม(realism) เพราะพยายามจะค้นหาความหมายของเสรีภาพ การที่ต้องปรับให้เข้ากันได้กับขีดจำกัดนี้เอง ที่ผลักดันรีเกอร์ให้ต้องข้ามพ้นขอบเขตของปรากฏการณ์วิทยาแห่งแบบ ผู้การพิจารณาขอบเขตอันนำไปสู่จุดล้มเหลวของเสรีภาพ ซึ่งบันดาลใจให้รีเกอร์ต้องคิดหาคำตอบแก้ปัญหาอย่างถึงรากถึงโคนมากขึ้น และสุดท้ายต้องขบให้แตก ถึงการเผชิญหน้าของมนุษย์อย่างตรงๆกับความเลวร้ายของธรรมชาติและ ความชั่วร้ายของมนุษย์เอง ปัญหาดังกล่าวทำให้รีเกอร์ต้องหันกลับไปพิจารณาทฤษฎีสัญลักษณ์ทางจิตวิทยาและที่สุดก็ต้องถกปัญหาเกี่ยวกับลัทธิโครงสร้าง(structuralism) ก็เพราะปัญหานี้ อีกนั้นแหละที่ทำให้รีเกอร์ขยายวิธีการจากปรากฏการณ์วิทยาแห่งแบบสู่ปรากฏการณ์วิทยาอรรถปริวรรตที่เน้นภาษา และนั่นก็เป็นเคล็ดลับของเราด้วยที่จะเข้าถึงความหมายของเรื่องปรัมปราอย่างน่าพอใจ